

Forfatter: Holberg, Ludvig

Titel: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Citation: Holberg, Ludvig: "Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret", i Holberg, Ludvig: *Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret*, udg. af F.J. BILLESKOV JANSEN ; Volmer Rosenkilde , Rosenkilde og Bagger, 1969-1971, s. 260. Onlineudgave fra Arkiv for Dansk Litteratur: <https://tekster.kb.dk/text/adl-texts-holberg10-shoot-idm140342680182176.pdf> (tilgået 27. juli 2024)

Anvendt udgave: Værker i tolv bind 1: Natur- og folkeret

Ophavsret: Udgiver har den fulde ophavsret.

Dog kan værket gengives i det omfang som det følger af ophavsretsretlige undtagelser om citat, kopiering til privat brug mv. Desuden kan der ske kopiering til undervisningsbrug mv. i det omfang som det følger af aftaler indgået med Copydan og tilsvarende institutioner.

Nogle af værkerne i Arkiv for Dansk Litteratur er dog helt fri af ophavsret (public domain), og så kan du bruge værket frit.

Du kan finde hvilke værker fra Arkiv for Dansk Litteratur som er frie i [denne liste](#). Har du spørgsmål til benyttelsen af et værk, kan du kontakte udgiver: [Det Danske Sprog- og Litteraturselskab](#)

LIBR. IV. EPIGRAMM. 168

*Mentis moerorem, summi Entis, Sexte, timorem
Credis, et esse viam, qvâ sit habenda Salus.*

Af alle Dyder er Gudsfrygt den største: thi, ligesom Solen, naar den er udi sin rette Glands, fordunkler alle Planeter og Stjerner, saa betager ogsaa den ægte Gudsfrygt alle andre Dyder deres Skin. Jeg siger en ægte Gudsfrygt, det er saadan en som svarer til sit Navn, ikke saadan en, som bestaaer enten udi Indbildning eller udi Almuens Meeninger, hvilken gemeenligen confunderes med den sande Gudsfrygt, skjønt den ingen Rapport haver dermed. Der er udi mine Tanker ingen Dyd, hvorved hænge større Vildfarelser, saa at det derfor er fornødent ved en sund og nøje Forklaring at legge slige Vildfarelser for Lyset, og at give en ret Definition over Gudsfrygt.

Pietet eller Gudsfrygt er enten sminked, vildfarend eller sand. Den sminkede Gudsfrygt fortienner heller at kaldes Ugudelighed, saasom den er slemmere end Atheismus. Thi en Atheist kiender ikke GUD: en Øjenskalk derimod erkjender ham offentligen og tilligemed bespotter ham hemmeligen. Ingen Last er grovere og afskyeligere. Forestill dig af tvende Undersaatter ene, som tvivler om en Konges Ret til Cronen, og, medens saadan Tvivlsmaal varer, vil eller tør ingen Troeskabseed aflegge, en anden derimod, som erkjender en Regent for sin lovlige Øvrighed, aflegger Troeskabseed, og lader offentligen see alle Lydigheds og Ærbødigheds Tegn; men udi hans Fraværelse bespotter ham, og søger hemmeligen at sværte hans Navn. Det er let at slutte, hvilken af disse tvende Undersaatter han vil holde mest strafværdig.

Den vildfarende Pietet er enten metaphysisk, mechanisk eller alamodisk.

Den metaphysiske Gudsfrygt haver ligesom sin Fødsel og Oprindelse blant eensomme og folkeskye Mennesker: den samme stiger gemeenligen over de fleste Menneskers 261 Begreb, og derfor udi Menneskelige Societeter er af ingen Nytte. Det er om de slags Folk man kand sige med Poeten: *Faciunt intelligendo, ut nihil intelligent.*

Det er: deres Begreb gaaer saa vit, at de begribe intet. De bryde de Baand, som binde et Menneske til et andet, og deres aandelige Speculationer have ingen Overeensstemmelse med den Tilstand Mennesket er sat udi, og som det ikke kand forandre uden at renoncere paa at være Menneske.

Ved denne Slags Devotion følger gjerne Hiernens Uorden, saa at Imaginationer confunderes med virkelige Aabenbaringer og himmelske Indskydelser. Disse Slags mystiske Folk forsømme Christendommens Hovedpligte, endskiønt de meene selv at opfylde alle til Punct og Prikke. Saadan er de saa kaldne Qvietisters Devotion, hvilke, saasom de stræbe at foreene sig med GUD, og at afføre sig alt hvad som er legemligt og kiødeligt, blive giorte til Amphibia, som ere hverken Legemer eller Aander, forsagende saaledes alt hvad som er menneskeligt, at de omsider selv blive gandske umenneskelige, og derfor kand ansees som Gespænster og unyttige Jordens Byrder. De have dette tilfælles med Gespænster, at de give Anledning til Uroelighed og Forvirrelser, saasom de ikke med et roeligt Sind examinere Religionen, men med en frygtsom Imagination, ligesom de, der forestille sig GUD som en haard og stræng Dommer, hos hvilken ingen Naade er at vente. Denne Skræk, som haver betaget deres Sind, føder en Slags Enthusiasmum, hvilken forvandler Mennesker til Dyr, og gjør dem gandske insociable. Herudover merker man, at ved denne metaphysiske Devotion gemeenligen følger Misanthropie eller Afskye for Mennesker, item en fordervelig Superstition, hvilken tillige med Frygt fører en Slags Had med sig til GUD, efterdi man forestiller sig ham som en Fiende af det menneskelige Kiøn. Det er paa saadan Maade Trælle og Livegne dyrke deres 262 Herrer; hvilken Dyrkelse er lige mod den, som recommenderes i Evangelio. GUD vil ikke dyrkes efter Menneskets Capricer, men efter den Maade, som han selv foreskriver. Deslige Folk, der forestille sig GUD saaledes, og hos hvilke Religionen haver opvakt en Skræk og Bævelse, staae af alle mest Fare at forfalde til yderste Vantro: thi fra Fanaticismo til Atheisterie er kun eet Skrit. Skræk og Desperation gjør den samme Virkning hos dem som Vellyst og Ryggeløshed gjør hos andre. Begge finde deres Regning ved, at der ingen Religion er til: disse, paa det at ingen Hinder maa skee udi deres Vellyster: hine, at de kand befries fra et Aag, som deres egen Imagination haver paalagt dem. Man seer derfor, at Atheistiske Bøger ingensteds med større Begierlighed efterledes og læses, end hvor Religionen øves med største Rigueur. Ingen kand herpaa bedre citeres til Exempel end den Engelske Skribent Woolston, hvilken en saadan fanatisk Skræk haver drevet til den yderste Vantro, og med Bitterhed at tale og skrive mod den Christelige Troes Fundamenter.

Den mechaniske Devotion findes hos dem der have en oprigtig og alvorlig Troe, som de forrige: saaledes, at de meene sig selv at være gudfrygtige, skjønt de det dog ikke ere; og, saasom deres Gudsfrygt ikke flyder af de rette Kilder, kand dette heller kaldes Tungsindighed end en ægte Gudsfrygt; deslige Folk kalde Galde Nidkierhed og hypocondriaske Affecter Striid med Diævelen eller *Buskampe*. Udi denne deres Vildfarelse bestyrkes de af urimelige Mennesker, hvilke afmale for dem disse Legemets og Sindets Feil som lige saa mange Dyder. Og, naar de eengang ere bestyrkede udi saadan Overtroe og Indbildning, imodtage de

ingen Raisons meere: thi, saa længe som Galden opererer, ansee de sig selv som GUDs Gesandter og himmelske Herolde, erklære Kriig imod det heele menneskelige Kiøn, fordømme al uskyldig Lyst, og naar de see Mennesker med glade og tækkelige Ansigter, kalde de dem kiødelige og Fandens Lemmer. Alt hvad som giver ringeste Glæde og Fornøjelse tilkiende hos et Menneske, 263 ansees hos dem som Tegn, at intet Got udi Hiertet kand ligge skiulet; hver Smiil er en Forfængelighed, hver Latter en dødelig Synd, og Devotion holdes ikke for ægte Gudsfrygt, uden den haver vaade Øjen. De eftertænke ej, at Glæde er en GUDs Gave, og at det er dermed som med alle menneskelige Qvaliteter, som man alleene bør regulere, men ikke qvæle.

Denne deres Daarlighed gaaer saa vidt, at, naar Galden og de fordervede Vædsker tage Overhaand, søge de selv om Hielp hos Doctores: ej eftertænkende, at det er utilladeligt at bruge Medicine mod en hellig Iver, og ved Piller og Pulver at fordrive saadanne Dyder, som de heller burde stræbe at conservere. Det hender sig undertiden, at de ved Kraft af Medicine finde sig lettede, og da forsvinder tilligemed Vædskerne Skarphed den indbildte Devotion, saa at Verden synes dem langt anderledes end tilforn, og Iver forvandles til Lunkenhed, og Strængthed til Sagtmodighed. At dette sig saaledes forholder, viser den daglig Erfarenhed; men, endskiønt deslige Folk af deres egne og utallige andres Exempler saadant merke, ville de dog ikke lade sig overbevise, men hænge udi deres forrige Vildfarelse: thi der er intet, som Syge med større Behag høre end de trøstelige Taler, hvorved hæslige Legemets Feil giøres til de herligste Sindets Gaver, og Melancholie faaer Navn af Gudsfrygt. Denne Devotion derfor, saasom den gemeenligen er sig selv ikke liig, men drejer sig efter Legemets Constitution, ja ligesom haver sin Flod og Ebbe, og som Maanen voxer og aftager, saa kand den regnes iblant intermitterende Svagheder, og, om de skulle være Dyder, maa de kaldes virtutes chronicæ, eller intermitterende Dyder. Det er en uægte Gudsfrygt, som stiger og falder med Vædskerne, som reiser sig af Acido, og som kand fordrives med Alkali eller Kræbsøjen. Jeg taler herom af egen Erfarenhed, saasom jeg ofte plages af skarpe Vædsker, og derudover er bleven overbevist om den Vildfarelse, som deraf flyder. Herudover saa ofte en hidsig Reformations Geist overkommer mig, gjør jeg ligesom Stilstand 264 med mig selv, indtil Heeden eller den indbildte Iver haver udkaaged.

Det Fornemste, som er at antegne ved denne mekaniske Gudsfrygt, er dette, at de Mennesker, som dertil ere hengivne, ere lige saa milde udi deres egne, som de ere haarde Dommere udi andres Feil. De nægte sig ofte selv intet, men nægte andre alting: saa at ingen anden Forskiel er mellem dem og andre grove Syndere, end at disse synde udi deres eget, men hine udi Herrens Navn: det er hade, forfølge og bagtale in Nomine Domini, eller udi Indbilding af hellig Iver.

Den alamodiske Devotion, som kaldes Pietas vulgaris, er deres, som udi deres egne og udi Almuens Tanker ere retskafne Christne, efterdi de i agttage nogle udvortes Devotions Acter, som flyde heller af Sædvaner end af indvortes Drift, og grunde sig heller paa de udvortes Lemmers end paa Hiertets Bevægelse. Beskrivelse over en gudfrygtig Mand efter den almindelige Lærdom er denne: En gudfrygtig Mand er den, som paa visse Timer om Dagen ligger paa Knæe, og med oprakte Hænder til Himmelen beder, eller bevæger sine Læber: som, naar han hører Klokken ringe, erindrer sig udi en Hast at han er en Christen, og følger Strømmen med dem, som gaae til Kirke. Ydermeere, en gudfrygtig Mand er den, som yder rigtigheden sin Tiende og sit Offer, som med Iver og Hidsighed forfølger Kiettere eller Vildfarende, som blindt underskriver den Troes Bekiendelse, som Forfædrene have underskrevet. Endeligen en gudfrygtig Mand er den, som med foldede Hænder udi Præstens Overværelse, som legger ham Haanden paa Hovedet og tilsiger ham Syndernes Forladelse, dør og henover. Om saadan Mands Salighed tvivler ingen: alle raabe, at han levede hellig og døde hellig: og paa det at ikke mindste Tvivl skal være om hans Salighed, giøres ham en prægtig Liigprædiken eller Berømmelses Vers, hvorudi hans Salighed omstændigen beskrives, saaledes, at han udi hvide Klæder med Palmer i Hænder staaer for GUDs Throne og accompagnerer 265 Englene udi himmelske Lovsange. Saaledes kand efter denne almindelige Hypotesin et Menneske med liden Møje og med visse udvortes Bevægelser, hvorudi Sindet haver ingen Deel, erholde Salighed. Thi vi see, at mange alleene ved legemlige Qvaliteter, ved Klædedragt, ved Gang, ved Læbernes Bevægelse og andet deslige ere opløftede til Skyerne, saa at deres Gudsfrygt udi Vers og solut Stiil er bleven berømmet. En Italiener tør citere til Beviis paa sin Gudsfrygt, at han ofte haver kysset Pavens Tøfler; og en Spanier, at han af Devotion en Langfredag haver pidsket sig under sin Maitresses Vinduer. Paulus Jovius beviser Pave Leonis X. Devotion saaledes: nemlig, at han ziirligen forrettede Messen for Altaret. Nogle have villet vise Keiser Ottonis Pietet af hans Kiole, hvorudi Aabenbaringens Historie var indvævet. Aristobulus den yngre holdtes ved Jødernes almindelige Samtykke værdig til det højeste Præste-Embedet, efterdi han med saa ziirlige Gebærder forrettede Ofringer. Jeg vil ikke anføre flere Exempler herpaa, skiønt af utallige nyere kand klarligen vises, hvormeget Almuen tager Feil herudi. Jeg laster vel ikke Religionens udvortes Øvelser: jeg roser og approberer dem heller. Men, naar med udvortes Andagt ikke følger Levnets Forbedrelse: saa er saadan Devotion ikke andet end purt Skuespil.

Endelig kand ved denne slags Gudsfrygt giøres en Anmerkning, hvilken er desmeer nødvendig, jo almindeligere Vildfarelsen er, som derved begaaes. Der er en slags Devotion, som reiser sig af Kaars og Modgang, Alderdom og Frygt for nær tilstundende Død. Jeg drister mig ikke til at laste saadan Devotion: holder alleene for, at den ikke kand føre Navn af ægte Gudsfrygt; thi, ligesaa lidet som det kand regnes een til Merite, at han ikke danser, naar ingen vil spille for ham, saa lidet kand det og agtes, at een vender Verden Rygg, naar Verden vender ham først Rygg. Man seer paa Søefarende Folk, naar de komme udi Havnen, hvor lidt man kand reflectere paa den Devotion de have ladet see udi Søe-fare. Der fortælles om en Findlap 266

der faldt udi Vandet, og strax raabte GUd om Hielp, men da han midt udi denne Fare fik fatt paa Greenen af et Træ ved Strandbredden, hvorved han kunde redde sig, sagde han: *nu hielpet jeg mig selv*. De fleste Christne søge at igiendrive Vantroende af den Devotion og Bekiendelse, som Mennesker lade see og gjøre udi slige Tilfælde; men det Argument holder aldeles ikke stik, i det ringeste er det ikke nær saa kraftigt, som naar Omvendelse og saadan Confession skeer af een, der lever udi Sundhed og Velstand: thi, naar saadan een renoncerer paa sin Vantro, kand man sige, at Omvendelsen er ægte, og kand tiene til et sterkt Beviis mod andre Vantroende: thi her er Legemet og Sindet udi sin fulde Styrke, da udi Alderdom og Sygdom det eene med det andet vakler. Jeg vil derfor ikke raade Religionens Forfægtere at drive for sterkt paa et Argument, som tages af Alderdom og syge Menneskers Omvendelse; thi derved styrkes heller end bestrides Vantro.

Af ovenanførte kand dømmes, hvad den sande og ægte Gudsfrygt er. De kand retteligen kaldes Gudfrygtige, som af inderste Hiertets Grund dyrke GUd, deres Skaber og Velgiører, som ære og elske ham ikke saa meget i Henseende til de lovede Belønninger, hvilket er en slavisk Dyrkelse, som i Henseende til de Velgiøringer de nyde og have nydet, saa at de opmuntres dertil heller af Taknemmelighed end af Haab om Fordeel. De besidde den ægte Gudsfrygt, som ere haarde mod sig selv, men taalige og milde mod andre, og som Cato siger: der pardonnerer alle Forseelser, uden deres egne (omnibus noxis veniam dant præterquam suis) thi det heeder som Publius Syrus lærer: *See ofte igiennem Fingre med andre, men aldrig med dig selv. Ignoscito sæpe alteri, nunquam tibi*.

Den er og gudfrygtig, som søger ikke ved Riis og Svøbe, men med sagtmodig og grundig Lærdom at bringe Vildfarende paa rette Vej igien, som ikke fordømmer, men ynker dem, der ere paa vrang og farlige Veje. De kaldes 267 retteligen gudfrygtige, hvilke ikke saa meget med Munden, som udi Hierte øve Gudsfrygt, ja som ere sig altid lige, og ikke ved Paroxysmos dyrke GUd; som ere spage og ydmyge, som holde Fred med alle, og føre alleene Krig med deres egne onde Lyster og Begierligheder, som trøste de Bedrøvede, rekke de Fattige Haanden, klæde de Nøgne, og som ikke hofmode sig og opblæses af Medgang eller lade sig nedslaae af Modgang, men ere fornøjede med GUds Villie, og skikke sig taalmodigen udi hvad Kaars GUd paalegger dem. De ere endeligen retskafne GUds Børn, som vise deres Gudsfrygt ikke udi Theorie, men udi Praxi, ikke udi Tale, men udi Giæringer, og hos hvilke findes ikke en masqveret men en oprigtig Devotion, der stræbe efter det, som er priisværdigt, ikke af Frygt, Ærgierighed eller verdslig Interesse, men alleene af en reen og god Villie; der foragte og træde under Fødder alt hvad som er verdsligt og forfængeligt, men søge alleene at erhverve et ævigtvarende og uforgiengeligt Liggendefæe.

Dette maa være nok talt om den ægte Gudsfrygt, saasom et Christen Menneskes Pligt er de meeste bekiendt, og det er noget, som dagligen læres af Prædikestole. Mit Forsæt udi dette Verk er ikke at repetere det, som alle vide, men at legge for Dagen de Vildfarelser, som man gemeenligen hænger udi, og at bortdrive den Taage der forblinder os saaledes, at vi tage Skyggen for Legemet, Laster for Dyder, og Dyder igien for Laster. Thi dertil sigter fornemmeligen mit Morale; hvilket, hvis det er vel udført, kand ikke andet end føre Nytte med sig. Derimod at prædike alleene udi Almindelighed over Dyder og Laster, er ikke andet end at opkaage de Ting, som dagligen omtales, og som Philosophi og Prædikantere raabe sig hæse paa.

*Hinc satis est; nè me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius addam.
Jeg bryder af af Frygt man mig beskyldte vil,
At jeg udskrevet har Hr. - Huuspostill.*